

A jövőről a jelenben

A MAGYAR JÖVŐKUTATÁS KIALAKULÁSÁRÓL, FEJLŐDÉSÉRŐL ÉS ÚJ FELADATAIRÓL

Nováky Erzsébet

a közgazdaságtudomány doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem Jövő kutatás Tanszék
erzsebet.novaky@uni-corvinus.hu

Az MTA IX. Osztályának Jövő kutatási Bizottsága 2006-ban tudományos konferenciával ünnepelte megalapításának 30. évfordulóját. *A Globális és hazai problémák tegnaptól holnapig* című, 2006. október 6–7-én, Győrben megrendezett VI. Magyar (Jubileumi) Jövő kutatási Konferencia a hazai jövő kutatók táborának széles körét mozgatta meg. A konferencia tükrözte a jövő kutatás multi- és interdiszciplinaritását, hiszen a hazánk előtt is tornyosuló problémákról különböző tudományterületek képviselői egyaránt kifejtették nézeteiket. Az eltérő szempontú és megközelítésű problémafelvetéseket, valamint a közeli és a távoli jövőben lehetséges alternatívákat és megoldási módokat egymás megértésére törekedve vitattuk meg. A hazai jövő kutatók egyetértettek abban, hogy számos, harminc évvel ezelőtt megjelent globális és magyar probléma még mindig nem nyert megoldást vagy súlyosságuk fel nem ismerése miatt, vagy azért, mert a nemzetek és irányítók nem érzik magukat eléggé felelősnek a kialakult helyzete-

tért, és főleg a megoldást nem szorgalmazzák kellő erővel.

*A hazai jövő kutatásról –
a Jövő kutatási Bizottság tükrében*

A magyar jövő kutatás csírái az 1960-as évek közepétől jelentek meg. 1968-ban Rómában megalakult a száz tudós alkotta Római Klub, hazánkban elkezdődött az új gazdasági mechanizmus, és több egyetemen és akadémiai intézményben megkezdődött a tudományos igényű foglalkozás a jövővel. A jövő kutatás területén született hazai eredményeket értékelve az MTA a IX. Osztály keretében (mivel a jövő kutatás első oktatási-kutatási műhelye a Közgazdaságtudományi Egyetemen jött létre) 1976-ban megalapította a Jövő kutatási Bizottságot. Ezzel elismerte a jövő kutatást mint önálló tudományterületet, amely méltó arra, hogy akadémiai bizottság keretében is foglalkozzanak művelésével.

Kovács Géza alapító elnök ideje alatt (1976–1988) a hazai jövő kutatás mértékadó

tudománnyá vált. Vezetésével a bizottság vizsgálta a Római Klub által kezdeményezett világmodelleket, és hangsúlyozta az ezekben tárgyalt témakörök hazai jelentőségét is. Felismerte az emberi tényező jövőalakító szerepét. Konkrét előrejelzések kidolgozásával – mint például az ezredforduló Magyarországnak körvonalazása, a világgazdasági folyamatok új jellemzőinek feltárása, hazánk energiaellátásának, közlekedérendszerének, város- és településfejlesztési struktúrájának perspektivikus elképzelései –, és különböző intézményekben (ÉVM, VÁTTI, KVM, EüMin, Demográfiai Intézet, OT) készített előrejelzések megvitatásával aktív szerepet vállalt az eltérő időtávú döntések tudományos megalapozásában. Az 1980-as és az 1990-es évektől (*Gidai Erzsébet* elnöksége alatt) *mind sokoldalúbbá vált a makroszintű és az ágazati előrejelző munka,* és kibontakozott a vállalati prognosztika. *Megújult a jövőkutatás módszertana* is, nagyobb figyelmet kaptak az instabil helyzetek előrejelzési lehetőségei. A regionális vizsgálatok új dimenziót kaptak a jövőkutatás bekapcsolásával. Az ezredforduló körül (*Besenyei Lajos* elnöksége idején) *középpontba került a jövő Európájában formálódó magyar jövőképek vizsgálata, a gazdasági fejlődés és a társadalmi egyenlőtlenség kérdésköreinek, s a XXI. századi technika társadalmi hatásainak boncolgatása, valamint a magyar jövőkutatás társadalmi szerepének értékelése.*

Az eredmények elérésében jelentős szerepe volt annak, hogy *a jövőkutatók együttműködtek más társadalom- és természettudományok képviselőivel.* Az eredeti szakmájukat (közgazdaságtudományt, filozófiát, szociológiát, műszaki tudományokat, agrártudományokat, regionális és környezettudományokat, biológiát, orvostudományokat, pedagógiát, pszichológiát, jogtudományt) magas színvonalon

művelő szakemberek csatlakoztak a jövőkutatók táborához, mert felismerték a jövővel való tudományos foglalkozásban a sokoldalú megközelítés fontosságát, a kreatív gondolatok alkalmazásának lehetőségét és a bizonytalanság mérséklésében rejlő kihívást. A Jövőkutatási Bizottság *a problémák megközelítésében mindig a komplexitást, a multi- és interdiszciplináris, valamint a távlatos gondolkodást érvényesítette.*

Megerősödött tehát az a felfogás, hogy *a jövőkutatás akkor tud megfelelni fő feladatának* (azaz: tudományosan megalapozott előrejelzések készítésének), *ha komplexitásában látja és látatja, hogy a ma felismerhető tendenciák és az alig látható jelek várhatóan hogyan alakítják a jövőt.* A jövőkutatás támaszkodik a különböző szaktudományokban jártas tudósok jövővel kapcsolatos megközelítéseire, és azokat munkájába integrálja.

A sokoldalú megközelítés lehetőségét elősegítette, hogy a jövőkutatás szinte valamennyi, eltérő profilú *felsőoktatási intézményben* (a Budapesti Corvinus, a Budapesti Műszaki, a Semmelweis Egyetem, a pécsi, a miskolci, a soproni és a debreceni egyetem) megjelent, s így közvetlen kapcsolat kiépítésére volt lehetőség a jövőkutatók és más szakterületek képviselői között. A hazai egyetemeken folyó jövőkutatás oktatásának tematikái között fellelhető hasonlóság, mégis az egyes tantárgyak (jövőkutatás; gazdasági előrejelzés; vállalati prognosztika; társadalmi-gazdasági előrejelzések; oktatás és jövő; jövőképek, előrejelzések; üzleti prognosztika) magukon hordozzák az anyaintézmény specifikus jegyeit is.

A multi- és interdiszciplinaritás, valamint a tematikai gazdagodás nyomon követhető a hazánkban megrendezett jövőkutatás témakörű országos *konferenciákon* és a jelentősebb tematikus tudományos tanácskozások mun-

kájában is. Ezeken elemeztük és értékeltük a jövőkutatás szerepét és aktuális helyzetét, vizsgáltuk a társadalmi-gazdasági fejlődés kritikus pontjait, Magyarország távoli jövőjét és a vállalati stratégiák számára alapot nyújtó prognosztikai ismereteket. A társadalmi-gazdasági folyamatok jövőbeni alakulása és a jövőkutatás módszertani kérdései mellett mindjobban előtérbe kerültek a környezet és a régiók, a tudomány és a technika, valamint szociális, oktatási, társadalmi kérdések és az ember jövőalkotó ereje kérdéskörök. Két World Futures Studies Federation világkonferencia (1990, 2005), nemzetközi tanácskozás (1998) és négy nemzetközi posztgraduális nyári egyetem (Budapest Futures Course, 1999, 2001, 2003, 2005) megrendezésével a világ vezető jövőkutatóit vonzottuk ide. (Hazánk az egyetlen ország, amely kétszer kapott jogot WFSF jövőkutatói világkonferencia rendezésére.) Aktuális témát dolgoztunk fel a jövőkutatói nyári egyetemeken, ahol a The Youth for a Less Selfish Future átfogó kérdéskör kapcsán a jövőorientáltság, az értékek és új társadalmi formák, a jövőért végzett tevékenységek és a generációs együttműködés kérdésköreit vitattuk meg.

Napjaink jövőkutatását (Nováky Erzsébet elnöksége mellett) nemcsak a más tudományterületek képviselőivel való együttműködés jellemzi, hanem *participativitás* és *cselekvésorientáltság* is. A jövőkutatók felismerték: a jövőalternatívák megfogalmazásába mindenképp be kell vonni az érintetteket, akik jövőorientált és felelős gondolkodásukkal segíthetik egyes régiók terület- és környezetfejlesztési, továbbá oktatásfejlesztési elképzeléseinek megalapozottabb kidolgozását. A közösen elfogadható jövő megvalósításában is szívesebben vesznek részt, akik a jövőmunkálatok előző fázisaiban kifejezheték véleményüket.

Az itt megjelenő tanulmányokról

Ebbe a szellemi vonulatba illeszkednek be az itt közölt tanulmányok, amelyek a 2006. évi jövőkutatói jubileumi konferencia egy-egy előadásának tartalmi mondanivalóját vitték tovább. Közöttük nemcsak jövőkutatók, hanem a kapcsolódó tudományterületek neves szakértőinek tudományos munkái is szerepelnek. A szerzők között fiatalokat (PhD-hallgatókat) is találunk, bizonyítva az új generáció jövő iránti felelős érdeklődését.

Két kérdéskörre helyeztünk különösen nagy hangsúlyt: a hazai egészségügyi ellátás és a magyar népesség egészségi állapotának és életkilátásainak kérdéskörére, valamint a digitális kor jellemzőire és veszélyeire, s a tanulás-tanítás új útjaira. Az első kérdéskör középpontba állítását indokolja, hogy ez a mai magyar társadalom egyik legvitatottabb és legkritikusabb kérdésköre. A magyar jövő záloga, hogy miként tudunk bánni a legjelentősebb hazai erőforrással, a humán tőkével. Ha stabilizálódik az egészségügyre fordított kiadások terén az EU vezető országaitól való lemaradásunk, ha sokan idő előtt halnak meg, akkor az öregedő magyar társadalom újabb társadalmi problémákkal fog szembesülni. A már sikeres népegészségügyi programok, akciók azonban más utat jelölnek ki. A digitális kor következményeként korszerűsödik a tanulás és a tanítás folyamata, a digitális világban megújul a televíziózás, és a „modern” kártevők átvehetik az irányítást a számítógép felett. A nanotechnológia – jóllehet, újabb és újabb területeket hódít magának – nem teszi feleslegessé a mikroelektronikát.

Értekes tanulmányokat olvashatnak a tudomány jövőjéről, a világ és az EU jövőbeni útjairól, a globalizáció aktorairól és a hazai gazdaság tartósan fenntartható egyensúlyi és

növekedési pályára állításának nehézségeiről, korrekciós intézkedéseket megfogalmazva. Az ökohatékonyság növelése jelentős előrelépés a fenntarthatóság felé – üzeni az egyik tanulmány szerzője. A jövőkutatás elméleti és módszertani megközelítésének gazdagodásáról és változásáról olvashatunk „a forecasttól a foresightig” témakörű tanulmányban, egy másik pedig bepillantást ad a társadalomtudományi kísérletezés új eszköze, a multiagens szimuláció rejtelmeibe.

A kötetben szereplő tanulmányok kifejezik, hogy *a jövőkutatás* nem a misztikumok világába visz bennünket, hanem *a mindennapok szerves részévé vált, és a jövőlehetőségek tudományos eszközökkel vizsgálhatók*. Napjainkban a korábbiaknál nagyobb figyelem fordul a jövő felé, egyre többen és egyre gyakrabban foglalkoznak a jövővel. Az itt közzétett tanulmányokkal a jövő és a jövőkutatás iránti érdeklődést is szeretnénk fokozni. Reméljük, hogy mind többen lesznek kíváncsiak a jövőkutatással rendszeresen és alaposan foglalkozók véleményére, és csökken a politika ma még gyakran tapasztalható érzéketlensége a jövőkutatatók üzeneteire.

Hogyan – tovább?!

A jövőkutatási munka erősítése és tudományos rangjának növelése mellett ezért fontos feladat a bizottság tudományos kapcsolatainak erősítése itthon és külföldön, az érintettek bevonása a jövővel való tudatosabb és intenzívebb munkába, a kutatásokból gyakorlatorientált következtetések megfogalmazása,

és a fiatalok szervezett bevonása a jövőkutatási (bizottsági) munkába. Elengedhetetlen a jövőkutatók tudományos eredményeinek mind több fórumon való megjelentetése: nemzetközileg is értékes publikációk készítésének elősegítése, konferenciák szervezése, médiaszereplés és a bizottság honlapján tudományos hírek közzététele.

A nagy többségnek és a vezetőknek is be kell látniuk, hogy *új szemléletre és új módszerek alkalmazására van szükség*. Ez éppúgy elkerülhetetlen a műszaki és a természettudományokban, mint a társadalomtudományokban, a társadalom szervezésében és a társadalomellenes tevékenységek elhárításában. Tapasztalataink alapján remélhetően mind többen belátják, hogy nem szabad megvárni a katasztrófák bekövetkezését, még azt sem, hogy az előkészítetlen változások felesleges kellemtelenségeket okozzanak, hanem megbízható gondolatkísérletekkel, a jövő tudományos elemzésével, *azaz jövőkutatással el lehet érni, hogy megtaláljuk és megvalósítsuk az emberiség továbbélését biztosító, döntően új és valóban hatékony változtatásokat*.

A jövőkutatók feladata és felelőssége, hogy mielőbb mindenkit meggyőzzenek: a problémaköröket összefüggésükben és hosszú távon értelmező, magyarázó és előrejelző szemlélet nagyobb eredményeket hozhat a magyar társadalom számára, mint az ezt nélkülöző gondolkodásmód.

Kulcsszavak: *jövőkutatás, multi- és interdiszciplinaritás, komplexitás*

IRODALOM

- Nováky Erzsébet (2006): Action Oriented Futures Studies in Hungary. *Futures*. 38, 6, 685–695.
 Nováky Erzsébet (2006): Jövőkutatás és felelősség. *Magyar Tudomány*. 167, 9, 1090–1098.

- Nováky Erzsébet – Kappéter István (2006): Futurists as Pioneers in Handling Participativity and Aggression in a Post-Socialist Democracy. In: Mannermaa, Mika–Dator, J.–Tiihonen, P. (eds.): *Democracy and Futures*. Committee for the Future, Parliament of Finland, Helsinki, 170–179.